

Maria Dolors Orriols, En Colom i la desfeta de Catalunya

Autor: Jordi Bilbeny

Data de publicació: 14-05-2023

L'escriptora vigatana Maria Dolors Orriols ens explica a la seva novel·la "El riu i els inconscients", escrita al 1953, però publicada a l'any 1990, que En Colom és com un símbol de Catalunya i que la seva vida i tragèdia va íntimament lligada a la història de la nostra nació: «Avui tothom sap que els pobles poden viure en la mentida; que la història, ens la imposen».

Fa uns mesos, poc abans d'acabar l'any que tot just hem deixat, al 15 de desembre del 2022, l'amic i pintor Josep Nogué, de Sant Hilari Sacalm, m'escrivia un email per comentar-me que estava llegint el llibre de la Maria Dolors Orriols *El riu i els inconscients* i que hi acabava de trobar un paràgraf revelador: «Hi ha un personatge que parla sobre En Colom» ?m'exposa?. I creu que el que diu podria ser del meu interès. I hi afegeix: «Jo l'he llegit en una edició dels anys 90 que m'han proporcionat a la biblioteca, però ja veuràs que el text va ser escrit al 53, i fou premiat a l'any 59 en els Jocs Florals de la Llengua Catalana, premi entregat a la Sorbona», a París, perquè aquells Jocs Florals, com no costa gaire d'endevinar, se celebraven a l'exili, lluny dels tentacles de la repressió franquista i espanyola. Ben cert. Tot i que la novel·la va ser escrita entre el 1950 i el 53, va restar inèdita. L'autora ha manifestat que «vaig negar-me a publicar només el que deixés passar la censura». I, per això mateix, no fou fins a l'any 1990 que va ser editada per primera vegada per Columna Edicions, tot i que avui en podem trobar també una edició recent a Adesiara, del 2022. Però l'amic Nogué llegia el llibre de Columna.

Tal com ha posat de relleu Na Montserrat Bacardí al seu article «Maria Dolors Orriols o la revolta interior», la novel·la «anava encapçalada per una dedicatòria: "Memòria i homenatge a una generació frustrada". I d'això es tractava, de retratar una generació que sortia de la infantesa als anys trenta, que va viure la guerra en edat de combatre i que després va haver de fer front a una postguerra devastadora i inacabable. Tres personatges l'encarnaven: els germans Miquel i Xandra i l'amic Jordi (i amant de Xandra). Els acompanyaven altres de la generació anterior: el matrimoni Roger i Anna Maria Mir, el metge Eduard Serra i el sacerdot Joan. Dos personatges de l'edat dels avis completaven el retaule: l'oncle carlista Felip i el rodamón bolxevic Dimas. Tots havien sofert les conseqüències de la guerra i tots, des

d'un bàndol o altre, n'eren víctimes. El riu i els inconscients aborda el conflicte des de la rereguarda, des d'una Barcelona trasbalsada i anàrquica, i la postguerra, en la mateixa ciutat, des de la perspectiva dels vençuts "anònims", ciutadans poc significats que es queden al país i que sofreixen un daltabaix moral i social irreparable».

La novel·la de Na Maria Dolors Orriols, editada per Columna al 1990.

Us deia, doncs, que era aquest llibre el que llegia l'amic Nogué quan de sobte un dels personatges de la novel·la ?en Roger?, a la pàgina 188, comenta que vol començar a escriure un nou llibre, tot i que és plenament conscient que no el publicarà:

?«Només el fet d'escriure'l, per a mi, ja és una realització. Hi he reflexionat molt. Ja fa temps que hi penso, però mai no ho havia vist tan clar com avui. I és que la història es repeteix, Xandra, i això no ha d'estranyar-nos si pensem que l'home és sempre home, malgrat que canviï l'ambient i la forma d'educació... L'instint és el mateix, les necessitats són les mateixes. La història canvia a través de les gestes dels cabdills, però la humanitat que s'hi veu arrossegada és sempre la mateixa. Els historiadors, adulant o menyspreant, mostren una visió parcial de les coses. El que a mi m'ha preocupat sempre no és pas el que la història relata, sinó el que calla; no el que enlluerna, sinó l'ombra grisa que hi plana damunt i es queda oblidada».

No hi podria estar més d'acord. Perquè és molt cert que els historiadors adulen tot sovint el seu propi estatus, sobretot si els provés d'haver après el discurs oficial i haver-lo reproduït sense miraments o amb alguna nota a peu de pàgina. Però sense que el to imposat pel poder canviï gens ni mica. I és clar ?i això els investigadors i amics de Nova Història, ho sabem de primera font?, també es dóna el cas del menyspreu. El menyspreu a tota la informació, a totes les dades, a totes les proves que evidencien que el relat històric podia haver estat molt diferent o podia haver estat un altre relat i una altra història. Aquí hi ha consens general. Un consens general que no és fruit de cap rigor acadèmic, ni de cap mètode científic, sinó de la por. De la por d'enfrontar-se al discurs dominant, sovint creat temps enrera per la Inquisició, i defensat per exèrcits, afusellaments, guerres, tortures, exilis, presó, confiscació o crema de llibres, biblioteques i arxius, depuració de mestres i intel·lectuals o bombardeigs sobre la població civil. És aquest discurs el que massa sovint ?posats en fila, acatant les ordres de tots els dictadors i de tots els inquisidors? accepten els nostres intel·lectuals i historiadors. Accepten la història imposada pels vencedors i menyspreen la història dels vençuts, com una mena de nova religió, que tan sols defensa i imposa, com diu Na Orriols, «una visió parcial de les coses». Per això, com ella, a mi també m'ha preocupat sempre no pas «el que la història relata, sinó el que calla». Perquè, massa sovint, el que calla o esborra o persegueix, amb la suficiència i arrogància d'un militar al servei del pensament únic i de la pàtria única, és la nostra història.

En Roger continua, on ara mateix l'havíem deixat:

?«Jo no sóc historiador, ja ho saps; sóc un home que observa el present sabent-se lligat al passat. Moltes vegades tracto d'imaginar com veuran la nostra època les generacions que vindran. Segurament que per a alguns serà un moment brillant, una època magnífica si hom considera com s'ha desenvolupat la ciència i la mecànica. En aquests darrers, anys la medicina triomfa. S'han descobert mitjans insospitats per combatre les malalties i aquest sol èxit surarà per damunt de milers de vides que cauen víctimes de la brutalitat dels homes, tan cruels com en el segle XIII, i molt pitjor encara. Què ha fet, doncs, l'home? Què cerca? On va? També això cal aclarir-ho, o no. La nostra generació ha estat una generació perduda, turmentada. Per això he d'escriure-ho. Hi ha fets que no podran mai ésser apreciats ni revelats. S'escapen dels historiadors potser perquè creuen que no tenen valor, o potser perquè certes raons personals els obliguen a callar-ho. A mi em tempten aquests oblits, aquests silencis...».

I a petja seguida entra en matèria colombina:

?«Mira, Xandra, fa molts anys que vaig començar a interessar-me per Cristòfor Colom; m'atreia pel seu misteri, el seu silenci, la seva desfeta. Ben aviat va captar-me el convenciment que la seva vida anava lligada amb la història de Catalunya i Aragó. I cada dia en tinc més la certesa, perquè ara puc comparar-ho amb la nostra desfeta. Avui crec que encara que no hagués tingut mai a les mans aquell document que mostrava que Colom podia ser català, ho creuria igualment. Per lògica».

La Xandra, la seva interlocutora, ara li comenta que creu que li serà molt difícil convèncer algú, perquè «és impossible fer canviar una idea tan establerta. Hi ha massa interessos creats entorn a tot això». I li retreu que ho vegi tot «massa fàcil». Però ell, convençut, respon:

?«No, sé que és difícil, i fins ara encara m'ho havia semblat molt més. Però avui ja no! Després d'aquesta tarda el meu

llibre s'ha capgirat. Avui tothom sap que els pobles poden viure en la mentida, que la història, ens la imposen; que hem de callar i que ningú no ens vol escoltar. A Colom, li va succeir el mateix: no li fou possible parlar. Ho van fer més els altres, i la raó del seu silenci restarà ignorada, com potser quedarem ignorats tots nosaltres. Aleshores es vivia d'una altra forma, era una altra època, però, en el fons, és igual: el seu silenci i el silenci dels pobles derrotats és el mateix». Hi afegeix: «M'agradaria remarcar aquest paral·lel entre dues tragèdies: la dels pobles vençuts i la de Colom vençut per les circumstàncies». I ho intenta explicar de nou a la Xandra, quan aquesta li remarca que ho veu tot molt difícil:

?«Però jo ho veig tan clar! Ja t'he dit altres vegades que no hi ha res tan complicat i desfigurat com la vida de Colom. Tot sembla fet a posta pels seus enemics. Hi ha tanta literatura al damunt!». I segueix: «No intencaré pas imposar la seva nacionalitat, ni si era jueu o no. És impossible descobrir Colom, l'anònim per massa noms, l'inconegut per massa glòria. Acceptant tots els seus misteris vull parlar de la lluita dels pobles, de la seva lluita i de la meua, de tots aquells que som víctimes d'un silenci forçat i formem part d'una generació ofegada per unes circumstàncies imposades». Com diu l'autora, ara, en «Roger es quedà un moment silenciós. Després digué»:

?«¡Quina diferència, el llibre que hauria escrit abans i el que faré ara. És lògic que sigui així. L'experiència del que hem viscut i del que vivim, no és vana. Els detalls que conec de la història de Colom, no han pas perdut importància. Els veig com un tema de fons, com una partida necessària, per demostrar-me a mi i als altres com en la història dels pobles, pesen els silencis dels vençuts, el dolor dels deseparats, l'odi i el fracàs, sense que els derrotats hagin d'ésser forçosament dolents. Reconstruint una història de la humanitat valorant els vençuts i cercant alhora les causes de les derrotes, es descobreixen moltes coses. La manca d'escrúpols, la brutalitat i els interessos creats han anat sempre molt barrejats amb el triomf i el fracàs».

Exacte. No es podia dir millor. La història d'En Colom vençut i silenciada, però, sobretot, despersonalitzada i desnacionalitzada és la clau de volta de la nostra història esborrada per l'estat vencedor i la nació opressora. En Colom, com jo sempre he dit, és el símbol vivent de la nostra gran derrota com a poble. La icona impertèrrita de la nostra manca d'autoestima i dignitat col·lectives. La marca de l'esclau gravada a foc al mig de les nostres ments. Quanta raó que tenia Na Maria Dolors Orriols. I el més impactant de tot plegat és que no ho escriu ara, després de llegir els meus llibres, o els d'En Pep Mayolas, o els llibres i articles dels altres investigadors de Nova Història. Sinó a començaments dels anys 50: al 1953. Sense cap més altra referència que la seva pròpia curiositat intel·lectual i l'amor per Catalunya, la nostra gent i la nostra història. A la «Nota liminar» de la novel·la ens revela que «seria molt estrany el meu silenci enfront quelcom tan punyent com la tragèdia de la nostra Guerra Civil i de la postguerra. Mai no vaig deixar d'escriure», perquè «el sofriment era tan viu que m'estimulava contínuament». És a dir, que escriu per combatre el dolor incomfortable de la desfeta bèl·lica, però fonamentalment, de la derrota de Catalunya. Escriu perquè l'oblit no ens devori la memòria. Per això remarca: «Era conscient que no podia tenir els ulls clucs, que em calia testimoniar el que es vivia, on tothom estava tan deseparat com jo mateixa. La memòria pot quedar curta, els records i la història es refreden de mort natural, i no hi ha forma de resurrecció en l'oblit». Aquesta és la gran tasca de l'escriptor, efectivament. Donar testimoniatge de la vida, de la història, de la gent, perquè l'oblit no domini les nostres ments fins a convertir-nos en éssers inconscients deambulant pel món. Com víctimes de la Inquisició i del genocidi espanyol multisecular. Com víctimes del franquisme, com víctimes del constitucionalisme actual.

Na Maria Dolors Orriols va néixer a Vic el 25 de gener del 1914 i va morir a Barcelona el 23 d'agost del 2008, després d'una vida de servei a les lletres. Serveixin també, ara i aquí, les seves paraules, clares, sinceres i viscudes; serveixi el seu pensament profund i vivificador, el seu compromís amb la vida i amb el nostre país, per salvar-nos la memòria i ajudar-nos a deixar de ser menys inconscients i menys vençuts.

Jordi Bilbeny,
Solivella, 10 de maig del 2023